

Terminologická práca v kontexte prekladu európskych dokumentov¹

Alexandra Jarošová, Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV

1. Stav terminológie súvisiacej s prekladaním európskych právnych noriem do slovenčiny

Prekladatelia tým, že pracujú s odborným textom sa stávajú súčasťou systémov organizácie znalostí. V nich sa vychádza zo sústavy pojmov, z oblasti spojenej s logickým myslením a usudzovaním. Materiálna reprezentácia týchto pojmov sa realizuje pomocou slov, slovných spojení, skratiek, symbolov, vzorcov, grafických znakov atď. Termín ako jazykové pomenovanie presne definovaných pojmov je problémovým miestom prekladu a samotní prekladatelia si túto skutočnosť plne uvedomujú. Ako je možné, že napriek všeobecnému povedomiu špecifik odborného textu a napriek ochote prekladať terminológiu presne a konzistentne **nie je kvalita slovenských prekladov európskej agendy dobrá.**

Faktory spôsobujúce tento stav:

- neidentifikovanie jazykovej jednotky ako termínu alebo podcenenie výrazného rozdielu medzi jednotkami bežnej slovnej zásoby a jednotkami terminologických sústav;
- medzery v príprave študentov na povolanie prekladateľa spôsobené často nedostatočnou materiálno-technickou vybavenosťou relevantných pracovísk;
- nedostatočná jazyková kompetencia (týkajúca sa najmä materinského jazyka) niektorých nelingvistov revidujúcich preklady alebo prekladajúcich európske normy;
- nespoľahlivosť niektorých foriem agentúrneho spôsobu prekladania;
- prenášanie nesprávnej terminológie z prv preložených právnych aktov do nových prekladov, vyplývajúce z nevyhnutnosti uvádzať doslovne názvy starších aktov v odkazoch a citáciách;
- nedostatočná spolupráca právnikov-lingvistov pôsobiacich v orgánoch EÚ s pracovníkmi Jazykovedného ústavu Ľ. Štúra pri príprave dokumentov konsolidujúcich používanie právnej terminológie, zaužívaných formulácií a písanie veľkých písmen;
- nedostatočné prepojenie prekladateľských pamätí a terminologických glosárov slovenských prekladateľov pracujúcich v jednotlivých orgánoch EÚ;
- absencia jasnej a premyslenej koncepcie budovania národnej netechnickej terminológie;
- absencia personálne a technicky dobre vybaveného koordinačného terminologického centra, ktorého úlohou by bolo budovať kvalitnú a funkčnú terminologickú databázu.

Pozitívne trendy:

- činnosť SSPOL zameraná na zvyšovanie kvalifikácie prekladateľov (organizovanie

¹ Časti tohto textu možno použiť za podmienky, že sa cituje pôvodný zdroj, ktorým je JAROŠOVÁ, Alexandra: Terminologická práca v kontexte prekladu európskych dokumentov. In: http://korpus.juls.savba.sk/publications/block2/terminologicka-praca-v-kontexte-prekladu-europskych-dokumentov/Term_EU.pdf

- pravidelných seminárov a prekladateľskej univerziády);
- stretnutie právnikov-lingvistov pracujúcich v európskych inštitúciách zamerané na zjednotenie prekladania vytypovaných problematických výrazov;
- školenie prekladateľov pracujúcich v prekladateľských servisoch európskych inštitúcií zamerané na otázky kvality prekladu z hľadiska slovenčiny;
- zaradenie do študijných programov niektorých univerzít takých komponentov ako terminológia a počítačová podpora prekladu;
- vznik centrálnej interaktívnej terminologickej databázy orgánov Európskej únie – IATE <https://iate.cdt.eu.int/iatenew/>

2. Terminologické aktivity a terminologická práca na Slovensku

Jednota tlmočníkov a prekladateľov – Sekcia terminológie a lexikografie.

Názov projektu: **Prieskum terminologických aktivít a zoznam terminologických projektov SR** (Vlasta Křečková) http://www.jtpunion.org/slovensky/Sekcie/prieskum_SR.htm

Katedra knižničnej a informačnej vedy Filozofickej fakulty UK. Názov projektu: **Manažment terminologických údajov a možnosti jeho uplatnenia v jednotlivých oblastiach poznania a praxe.** Projekt VEGA (2000) Riešiteľka: Doc. Ing. Eva Krištofovičová, CSc.

Centrálna prekladateľská jednotka Inštitútu pre aproximáciu práva.

<http://aprox.government.gov.sk/web/webiap.nsf/PAGE/TermSlov?OpenDocument>

Úrad pre normalizáciu, metrológiu a skúšobníctvo SR.

http://www.normoff.gov.sk/unms_sr/index.html

Slovenský ústav technickej normalizácie, Karloveská 63, Bratislava.

<http://www.sutn.gov.sk/websutn/www/index.php>

Okrem množstva iných činností SÚTN

- buduje národnú databázu noriem STN, databázu medzinárodnej klasifikácie noriem a pripravuje vstupné podklady o normách STN do medzinárodných a zahraničných databáz o normách;
- buduje a udržiava informačný systém slovenskej technickej normalizácie a zabezpečuje účasť SÚTN v národných, medzinárodných a regionálnych informačných sieťach;
- vydáva slovenské technické normy (ďalej STN), ich zoznamy a ďalšie publikácie vrátane periodickej tlače;
- poskytuje informácie o právnych dokumentoch Európskej únie súvisiacich s technickou normalizáciou;
- **buduje terminologickú databázu SÚTN prístupnú na základe registrácie**
- prevádzkuje študovňu noriem ako platenú službu.

V apríli 1996 bola vytvorená **Technická normalizačná komisia č. 69 Terminológia**, ktorá korešponduje s činnosťou komisie International Organization for Standardization – Technical Committee 37 Terminology (ISO/TC 37). Pracovníci z oblasti knižničnej a informačnej vedy iniciovali vytvorenie novej komisie, rozšírenej o oblasť informácií a dokumentácie a obsahovou náplňou zodpovedajúcej ISO/TC 46 Information and Documentation. Od konca roku 1998 teda pôsobí nová TNK č. 69 Terminológia. Informácie a dokumentácia ako výsledok dohody medzi Slovenským ústavom technickej normalizácie, [Katedrou knižničnej a informačnej vedy](#) FiF UK a Centrom vedecko-technických informácií SR.

Doteraz boli preložené a vydané tieto normy o zásadách a metódach spracovania terminológie a o organizácii terminologickej práce:

STN ISO 860: 1998 Terminologická práca. Harmonizácia pojmov a termínov

ISO 10241 STN 01 0011: 2000 Medzinárodné terminologické normy. Tvorba a úprava

ISO 1951 STN 01 0503: 2001 Lexikografické značky a typografické konvencie na používanie v terminografii

ISO 1087-1 STN 01 0012: 2003 Terminologická práca. Slovník. Časť 1: Teória a aplikácia

ISO 1087-2 STN 01 0012: 2006 Terminologická práca. Slovník. Časť 2: Počítačové aplikácie

ISO 704 STN 01 0013: 2006 Terminologická práca. Princípy a metódy

ISO 12616 STN 01 0156: 2006 Informácie a dokumentácia. Prekladateľsky orientovaná terminografia

3. Normalizácia terminológie

Každá vedecká a technická oblasť by mala mať jasne definovanú, zjednotenú a používateľmi akceptovanú terminológiu. Uľahčuje to komunikáciu. Ak sa komunikácia v určitej oblasti stáva zložitou v dôsledku nejasnosti pojmov alebo termínov, je potrebné ich identifikovať a vyriešiť normalizáciou danej terminológie. **Konečným cieľom normalizačného procesu je získať normatívny slovník**, v ktorom jednému pojmu prislúcha len jeden termín.

Prototypickou formou normatívneho slovníka v *technických odboroch* je **terminologická norma**. Terminologické normy sú oficiálne uverejňované súpisy definovaných a navzájom súvisiacich termínov z určitého odboru.

V *netechnických odboroch* sa prostriedkom kodifikácie stávajú aj terminologické slovníky vydávané prestížnou inštitúciou (akademické pracovisko, ústredný orgán štátnej správy a v ňom pôsobiaca rezortná terminologická komisia, špecializované vydavateľstvo). Ak na medzinárodnej alebo regionálnej úrovni jestvuje konflikt medzi normalizovanými teóriami treba pristúpiť k jej **harmonizácii**.

Tvorba a úprava medzinárodných terminologických noriem

prípravná etapa

- analýza potrieb
- určenie cieľovej skupiny
- vymedzenie témy
- zdroje
- výber jazyka
- plán

pracovný postup

- zber údajov
- zaznamenávanie údajov
- vytvorenie záznamu
- vytvorenie pojmových systémov
- formulácia definícií
- tvorba a výber termínov

4. Aspekty terminografickej činnosti

Terminografia je oblasť terminológie, ktorá sa zaoberá opisom termínov a pojmov a tvorbou terminologických produktov (slovníkov, databáz, noriem a pod.)

Terminologický register – terminologický slovníček pripojený ku konkrétnej publikácii, napr. k učebnici, manuálu a pod.

Terminologický glosár – slovník malého rozsahu obsahujúci aktuálne terminologické

informácie a zameriavajúci sa na určitú obmedzenú skupinu používateľov.

Terminologický slovník – súbor terminologických záznamov (hesiel) vzťahujúcich sa spravidla k vymedzenej tematickej oblasti. Terminologické slovníky môžu byť výkladové alebo prekladové.

Pri tvorbe slovníka sú dôležité tieto momenty:

- koncepcia
- zdroje
- štruktúra heslára a štruktúra hesla

Terminologické slovníky dnes väčšinou vznikajú ako výstupy z terminologických databáz.

Terminologická databáza je databáza obsahujúca terminologické údaje. Od terminologickej databázy sa niekedy odlišuje termín **terminologická databanka**, ktorý má všeobecnejší význam ako databáza (elektronické údaje sú uložené v akejkoľvek podobe, teda nie nevyhnutne v štruktúrovanej ako v databáze).

Terminologická databáza by mala byť priebežne aktualizovaná a doplňovaná v súlade s vývojom odboru a jeho terminológiou.

Terminologické databázy zachytávajúce aktuálnu terminológiu daného odboru (tematickej oblasti) slúžia nasledujúcim **cieľom**:

informačnému - terminologická databáza poskytuje používateľovi informáciu o existencii termínu, jeho význame a ďalších terminologických údajoch

normalizačnému (štandardizačnému) - terminologická databáza kodifikuje formu i význam termínov, rieši formálne i vecné rozpory, ktoré sa objavili v odbornej literatúre, upozorňuje na chybné tvary alebo použitie termínov a pod.

harmonizačnému - terminologická databáza zjednocuje pojmy, termíny a ich definície a štruktúru v rámci jedného jazyka alebo niekoľkých jazykov a tým zabezpečuje bezproblémovú výmenu terminologických informácií a ich opakované využitie.

Základné etapy terminografickej práce:

- vytvorenie terminografického tímu
- stanovenie východísk terminografického projektu a terminografických metodických princípov a postupov
- vymedzenie tematickej oblasti
- excerpčia a identifikácia pojmov a termínov
- tvorba terminologických záznamov (spracovanie výkladov a ďalších terminologických informácií), revízia a redakcia terminologických záznamov

Tvorba terminologického záznamu

- **údaje týkajúce sa formy termínu**
- termín v základnom tvare, varianty, skratky, synonymá (formálno-obsahová kategória)
- miera akceptovateľnosti termínu
- gramatické informácie
- poznámky k forme termínu
- **údaje týkajúce sa obsahu termínu**
- definícia
- poznámky k obsahu termínu
- kontext
- **administratívne údaje**
- identifikátor pojmu
- identifikátor tvorca hesla
- zdroj termínu a kontextu
- dátum vytvorenia záznamu

ODPORÚČANÁ LITERATÚRA

FELBER, H.: Všeobecná teória terminológie. In: Kultúra slova, 1986, roč. 20, č. 5.

FELBER, H.: Teoretické a metodologické aspekty medzinárodnej štandardizácie terminológie. In: Kultúra slova, 1981, roč. 15, č. 4.

HORECKÝ, J.: Základné problémy terminológie. In: Kultúra slova, 1974, roč. 8, č. 5

HORECKÝ, J.: Obsah a forma termínu. In: Kultúra slova, 1974, roč. 8, č. 10.

MASÁR, I.: Príručka slovenskej terminológie. Bratislava: Veda 1991.

MASÁR, I.: Ako pomenúvame v slovenčine. Kapitoly z terminologickej teórie a praxe. Bratislava: Slovenská jazykovedná spoločnosť pri SAV – Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV 2000.

DŽUGANOVÁ, B.: Terminológia ako vedná disciplína. In: Kultúra slova, 2002, roč. 36, č. 3. (Odkazy na českú literatúru)

MACHOVÁ, S. Terminografie. In: Čermák, F. – Blatná, R. (ed.). 1995. *Manuál lexikografie*. Praha: Nakladatelství H&H.

STN ISO 860: 1998 Terminologická práca. Harmonizácia pojmov a termínov.

STN ISO 10241: 2000 Medzinárodné terminologické normy. Tvorba a úprava.

WUSTER, E.: Einführung in die Allgemeine Terminologielehre und Terminologische Lexicographie. Wien – New York 1979.

RONDEAU, G.: Introduction a la terminologie. Montreal: Centre éducatif et culturel 1981.